

**Шуст О.А.,
к.е.н., доцент,
Білоцерківський національний аграрний університет**

ОЦІНКА ВПЛИВУ ПЛАТОСПРОМОЖНОГО ПОПИТУ НА ЗБАЛАНСОВАНІСТЬ ХАРЧУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ

Постановка проблеми. Реакція споживчого попиту зумовлена характеристиками чотирьох категорій товарів: нормальні товари, товари першої необхідності, предмети розкоші, товари низької категорії. Кількісне зростання доходу (а він може бути і в неявній формі внаслідок зниження цін) зумовлює якісні зміни структури попиту і споживання внаслідок зростання частки товарів високої якості. Споживчий попит на продовольчі товари, зокрема яловичину та телятину, є категорією, яка має всі притаманні категорії «попит на ринку споживчих товарів» властивості. Однак попит на продукти харчування, в тому числі м'ясну продукцію, має певні специфічні риси, властиві лише даній категорії. Передусім необхідно вказати, що специфіка попиту на продовольчому ринку зумовлена особливостями споживчих потреб у продуктах харчування. Крім того, попит, як платоспроможна частина споживчих потреб, має свої особливості, які відрізняють його від неплатоспроможних потреб.

Показники кінцевого споживання продовольства формують основну групу показників, яка характеризує рівень життя споживачів країни. Вищезазначене дозволяє визначити, що безпосередній вплив на обсяги споживання має стан та тенденції розвитку споживчого ринку, а саме обсяги товарообороту, роздрібні ціни. Доказом цього є висновок експертів Всесвітньої організації охорони здоров'я вважають, що стан здоров'я на 50% залежить від індивідуального способу життя людини, основним фактором якого є харчування [1, с. 20].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізом платоспроможного попиту на ринку продовольства займаються ряд економістів – аграрників, зокрема П.Т. Саблук, В.Г. Андрійчук, М.Й. Малік, П.М. Макаренко, А.М. Шпичак, М.Ю. Коденська, Ю.В. Коваленко. Проте їх дослідження не в повній мірі розкривають питання оцінки ефективності виробництва та реалізації продукції свинарства.

Постановка завдання: Метою статті є дослідження раціону харчування сільського населення та здійснення аналізу впливу платоспроможного попиту на збалансованість харчування населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Встановлено, що в останнє десятиліття різко знизилася енергетичні витрати людей у більшості провідних країн світу, тому потреба в енерговитратах знизилася до їхнього мінімального рівня. Так, фахівці вважають, що енергетичні витрати нині для однієї людини повинні становити 2300-2400 ккал на добу. Водночас, повноцінне харчування повинне мати не тільки складову енергетичної цінності, але і його якісну сторону. Головним компонентом їжі є білок, який рекомендують вживати у певному співвідношенні з іншими компонентами їжі. Найбільш повноцінним є споживання білка у такому співвідношенні: 55% білка тваринного походження (м'ясо, молоко, риба і яйця) і 45% білка рослинного походження (зернові, бобові) [2, с. 30].

За співвідношенням споживання населенням однієї або іншої країни білків тваринного й рослинного походження можна зробити висновок про рівень життя населення цієї країни. Наприкінці 90-х років повноцінне харчування одержували 35% жителів планети. Близько 15% споживали достатню кількість калорій, але мали дефіцит білків; 20% мали дефіцит білків тваринного походження; інші 30%, жили в умовах кількісної і якісної нестачі їжі [3, с. 202].

В Україні протягом двох десятиліть спостерігалася стійке порушення в структурі харчування населення, а у 1999 р. був найнижчий рівень споживання тваринного білка. Наукові дослідження й дані статистики свідчать про різке зниження споживання населенням України біологічно продуктів. Так, якщо порівнювати з показниками 1913 р. рівень споживання м'яса і м'ясопродуктів (в перерахунку на м'ясо) в Україні у 2010 р. був нижчий на 44%, молока і молокопродуктів в перерахунку на молоко – на 50% (рис. 1). Так, рівень споживання м'яса й м'ясопродуктів у 2010 р. збільшився порівняно з 2005 р. на 33%. Виключенням становило молоко й молочні продукти, за якими спостерігалися деякі коливання щодо рівня їхнього споживання. Так, у 2003-2005 рр. рівень споживання молока й молочних продуктів склав 226 кг, у 2006 році – 235 кг, а у 2010 р. відбувся спад споживання до рівня 2001 року, при нормі споживання 395 кг на одну людину в рік [4, с. 50].

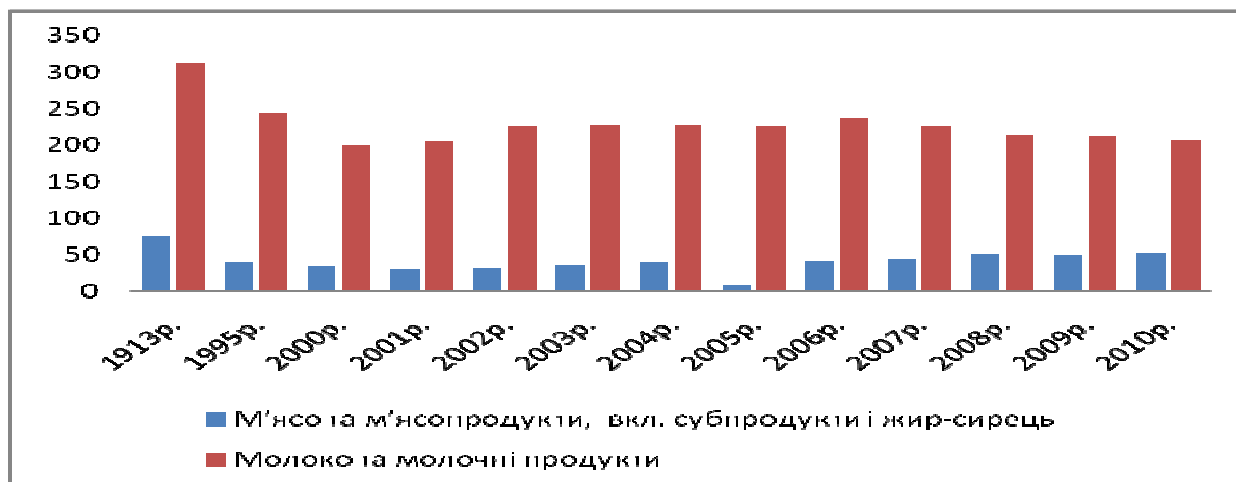

Рис.1. Споживання м'яса та м'ясопродуктів і молока та молокопродуктів населенням України (на одну особу за рік, кг)

Зазначимо, що у Франції при середній тривалості життя 75,2 років для чоловіків та 82,7 років для жінок рівень споживання (у кілограмах на одну особу за рік): м'ясних продуктів – 84,6, молока у рідкому стані – 66,2 [5, с. 121].

Основними стримуючими чинниками додержання рекомендованих норм споживання м'яса та м'ясопродукції є цінова ситуація на ринку продукції тваринного походження та низька купівельна спроможність населення, яке в даному випадку надає перевагу у купівлі продукції рослинного походження. Як свідчать статистичні дані, спостерігається досить високий рівень споживання хлібопродуктів, круп'яних і макаронних виробів.

Дана обставина призводить до погіршення стану здоров'я населення держави, а саме зростання кількості українців, які мають надлишкову вагу. За даними опитування домогосподарств нормальну вагу (індекс маси тіла від 20 до 27) має 65,6% дорослого населення України, серед міського населення – 65,1%, сільського – 66,5%. У кожного шостого дорослого вага тіла перевищує норму (індекс маси тіла від 27 до 30), а 12% населення має надмірну вагу (індекс маси тіла понад 30). Надмірний дефіцит маси тіла (індекс маси тіла менше 18) має 1% дорослого населення України, а 4,6% — має вагу нижче норми (індекс маси тіла від 18 до 20). Зазначимо, що серед сільського населення частка осіб, які мають вагу тіла нижче норми, в 1,3 рази менше, ніж серед міського. За такої ситуації на ринку України спостерігається недоспоживання продуктів тваринного походження співвідношення споживання тваринних і рослинних білків становить відповідно 42% і 58% у той час як фахівці рекомендують – 55% і 45%.

Якщо проаналізувати рівень забезпечення населення основними мікро- та макроелементами у складі продуктів харчування тваринного походження, то впродовж досліджуваного періоду спостерігається деяке зростання калорійності спожитих продуктів на фоні загального зниження вмісту спожитих мікроелементів, групи вітаміну Б, що характеризує відсутність у достатній кількості спожитих молокопродуктів (табл. 1).

Дослідженням встановлено, що нині простежується відмінність за енергетичною цінністю і вмістом поживних речовин у спожитих домогосподарствами продуктами харчування. Це зумовлено тим, що харчування сільської родини за кількісними та якісними характеристиками має незначні відмінності від показників середньої статистичної української сім'ї. Так, енергетична цінність добового раціону харчування сільської сім'ї є вищою за середній у країні рівень майже на 4 в.п. та на 12 в.п. перевищує аналогічний показник у великих містах. Щодо складу поживних речовин у добовому раціоні сільського домогосподарства слід зазначити наступне:

- споживання жирів сільською родиною майже не відрізняється від середнього показника по Україні і дорівнює 110 г на добу проти 109 г по Україні;
- споживання протеїнів у сільській місцевості на 8% перевищує середнє по країні значення і майже на 17% вище аналогічного показника у великих містах;
- калорійність харчування сільських сімей порівняно із середніми показниками збільшується не за рахунок жирів, а переважно завдяки підвищеному споживанню протеїнів.

Отже, харчування сільської родини є більш збалансованим порівняно із середнім показником по Україні.

Водночас, цей показник для населення із низьким рівнем статку має удвічі нижчий рівень порівняно із середньостатистичними даними. Починаючи із 2000 р., рівень споживання білкових продуктів тваринного походження поступово підвищувався, за винятком м'яса й м'ясних продуктів. Частка білка рослинного походження, у середньому до 2004 р. перебувала на рівні 66% і білків

тваринного походження – 34%, що відрізняється від науково встановленого співвідношення й рівня споживання білка в провідних країнах світу. До стабільного рівня споживання за весь представлений період можна віднести тільки овочі й хлібобулочні вироби. Однак, ці продукти відносяться до продуктів рослинного походження, що мають низьку біологічну цінність. Зазначимо, що за останні кілька років, аж до 2010 р., структура харчування населення України стабілізувалася й стала більш збалансованою.

Таблиця 1

Середньодобове споживання населенням України основних мікро- та макроелементів у складі продуктів харчування тваринного походження за роками

Показники	Роки								2010 р. у % до 1995 р.
	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
Калорійність, ккал	716	611	733	771	782	805	796	809	112,9
Протеїн, г	30,5	26,7	32,6	34,0	34,3	35,2	34,5	34,7	113,8
Жири, г	49,4	41,3	49,0	51,8	53,2	55,4	54,8	55,8	112,9
Кальцій, мг	715	587	670	698	670	642	638	623	87,1
Залізо, мг	3,6	3,0	3,7	3,8	3,9	4,0	4,0	4,2	116,7
Ретинол, мкг	1217	1004	1156	1204	1158	1112	1109	1088	89,4
Еквівалент бета-каротину, мкг	133	108	123	128	122	116	115	112	84,2
Еквівалент ретинолу і бета-каротину (RET+1/6 В-CARQ), мкг	1239	1022	1177	1225	1178	1131	1128	1107	89,3
Тіамін, мг	0,35	0,29	0,38	0,40	0,41	0,42	0,42	0,43	122,8
Рибо-флавін, мг	1,94	1,61	1,86	1,95	1,93	1,92	1,91	1,9	97,9
Ніацин, мг	5,2	4,7	5,2	5,5	5,9	6,4	6,3	6,5	125
Аскорбінова кислота, мг	7	6	7	7	7	7	7	7	100

Джерело : складено і розраховано за даними Держкомстату

Якщо розглянути показник загальної калорійності спожитих продовольчих продуктів, які спожито населенням України, то виявляється, що він у жодному з регіонів не відповідає рекомендаціям Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (ФАО) і ВОЗ (рекомендований рівень 2300-2400 ккал на одну людину в добу).

Відомо, що за часткою витрат сім'ї (домогосподарства) на харчування, можна судити про рівень добробуту різних груп населення однієї країни і порівнювати добробут громадян різних країн. Так, у США та Японії частка витрат на харчування у 2008 р. варіювала в межах 10-15%, а частка витрат на навчання та лікування – у межах 15-18%. У Росії частка витрат на харчування у ці роки варіювала у межах 40-48%, а частка витрат на навчання та лікування – у межах 1,6-3%; в бюджеті прожиткового мінімуму витрати на харчування становлять майже 70% [6, с. 212].

Простежується закономірність: чим бідніше населення, тим більшу частку свого доходу воно витрачає на продукти харчування. Так, частка витрат на харчування у міських домогосподарствах із рівнем сукупних грошових доходів у 2009 р. до 600 грн. становить 61,3%, сільських – 44,3%, із рівнем сукупних грошових доходів понад 2600 грн. у міських домогосподарств – 33,4%, сільських – 18,9% (рис. 2).

Очевидно, що значна різниця у витратах на харчування між селом і містом пояснюється тим, що в сільській місцевості певна частина продуктів харчування надходить від ОПГ і безкоштовно від родичів. Внаслідок чого домогосподарства з високим рівнем доходів мають можливість забезпечити споживання м'ясопродуктів відповідно до науково-обґрунтованих норм споживання [7].

Як свідчать дані табл. 2, у домогосподарствах України спостерігається поступове зростання споживання як м'ясопродуктів, так і сала залежності від росту сукупних грошових доходів.

Рис. 2. Частка витрат на харчування міських і сільських домогосподарств залежно від рівня сукупних грошових доходів у 2009 р., %

Таблиця 2

Рівень споживання різних видів м'ясопродуктів в залежності від величини сукупних ресурсів у домогосподарствах України

Групи за середньомісячним доходом, грн.	В цілому		У т.ч.			
			міські домогосподарства		сільські домогосподарства	
	м'ясо та м'ясопродукти без сала (у перерахунку на м'ясо)	сало та жири тваринні	м'ясо та м'ясопродукти без сала (у перерахунку на м'ясо)	сало та жири тваринні	м'ясо та м'ясопродукти без сала (у перерахунку на м'ясо)	сало та жири тваринні
до 600	29,35	4,72	33,4	4,5	24,43	5,01
700	35,09	4,80	39,0	4,6	29,50	5,02
800	40,07	5,57	44,4	5,2	33,05	6,13
900	43,47	6,08	47,6	5,4	35,34	7,37
1000	45,67	6,53	48,9	5,8	40,61	7,64
1100	52,30	6,87	55,9	5,6	46,24	9,31
1200	55,62	6,65	58,8	5,6	50,43	8,76
1300	58,29	7,37	61,5	6,8	49,31	7,68
1400	61,80	6,49	66,8	6,0	52,42	10,63
1500	66,13	7,37	71,4	6,1	61,01	10,07
1600	69,66	6,87	72,6	5,8	58,61	10,33
1700	69,84	6,81	72,8	5,9	60,56	11,89
1800	72,23	8,30	75,1	7,4	76,60	9,78
1900	76,64	6,84	76,6	6,2	51,75	11,74
2000	69,52	6,36	73,4	5,2	79,73	12,74
2200	83,41	8,37	84,4	7,2	84,45	16,82
2600	89,86	9,34	90,6	8,3	94,88	11,88
понад 2600	92,00	7,63	93,9	7,5	106,04	15,98

Джерело: складено і розраховано за даними Держкомстату

Рівень споживання у домогосподарствах із високими грошовими доходами перевищує науково обґрунтовані норми споживання м'ясопродуктів, особливо у домогосподарства, які знаходяться у сільській місцевості [8, с. 212]. Дана обставина викликана недостатньо високим рівнем споживання риби та рибопродуктів, а також певною статистичною похибкою при здійсненні розрахунків. Проте,

члени 87% домогосподарств генеральної вибірки обстеження обмежують себе в споживанні м'ясопродуктів, зокрема, у містах – 84%, у сільській місцевості – 94%, незважаючи на наявність у більшості сільських домогосподарств ОСГ.

Як свідчать результати анкетного опитування жителів сільських населених пунктів та міст 12 областей України на предмет споживання м'яса, більшість респондентів (51%), відповіли, що м'ясні продукти споживають практично щодня; кожний третій (34%) – один-два рази на тиждень; кожний десятий (10%) – один-два рази на місяць; лише 2% – кілька разів у рік. Зовсім не їдять м'яса 3% учасників опитування. Частота споживання м'яса у родині значною мірою визначається рівнем їх сукупного доходу. Щодня споживають м'ясо близько 40% опитаних із доходом до 2000 гривень на людину в місяць і 62% тих, доходи яких перевищують цю суму. Серед киян (доходи яких прийнято вважати найвищими) частка щоденного споживання м'яса ненабагато перевищує середнє значення – 59%. Ця частка вища у інших мегаполісах – 70%. А серед жителів сіл, де м'ясо здебільшого виробляється, споживають його щодня – 42% опитаних.

Опитування показало, що 53% українців споживають м'ясо завжди, коли цього бажають; 47% опитаних зазначили, що обмежують себе у споживанні м'яса. Більшість таких респондентів (79%) здійснюють це з метою економії коштів; 11% опитаних відмітили, що поряд із економічними у них є й інші причини обмежень; 10% – стверджують, що причини обмежень не є економічними (наприклад, пости, вегетаріанство або проблеми зі здоров'ям).

Висновки з проведеного дослідження. Потреби населення у продуктах харчування не задовольняються, а загальний рівень платоспроможного попиту не відповідає потребам ні виробника, ні споживача. Обсяги попиту на аграрно-продовольчу продукцію обумовлюється фізіологічними потребами організму людини, а рівень задоволення попиту визначається відносинами між споживачами та постачальниками, що проявляються в актах купівлі – продажу, що слід враховувати у разі аналізу ринку продовольства.

Аналіз і оцінка ринку продовольства вимагають чіткого визначення пріоритетів науково-технічної політики, використання ефективних засобів цілеспрямованого впливу на дослідницько-прикладну сферу. Тому у разі формування плану щодо застосування прогресивних технологій необхідно скористатися світовим досвідом найактивнішого сприяння вітчизняним дослідженням.

Бібліографічний список

1. Білик Ю.Д. Продовольча безпека України: стан, проблеми та використання потенційних резервів продовольчого забезпечення населення / Ю.Д. Білик. – К. : Фенікс, 2000. – 55 с.
2. Бугуцький О.А. Платоспроможність та життєвий рівень селян / О.А. Бугуцький // Агроінком. – 1997. – № 8-9. – С. 29-30.
3. Аграрна наука: розвиток та досягнення Т.IV / М.В. Зубець, В.А. Вергунов, В.І. Власов та ін. – К. : ННЦ ІАЕ, 2006. – 470 с.
4. Касянова Н.Л. Фактори формування платоспроможного попиту на продовольство / Н.Л. Касянова // Економіка АПК. – 1997. – № 6. – С. 49–53.
5. Економіка підприємства / М.Г. Грецак, В.М. Колот, А.П. Наливайко та ін. [за заг. ред. С. Ф. Покропівного]. – Вид. III. – К. : КНЕУ, 2006. – 523 с.
6. Шваб Л. Основи підприємництва : навч. посібник / Людмила Іллівна Шваб. – К. : Каравела, 2006. – 343 с.
7. Ціни, витрати, прибутки агровиробництва та інфраструктура продовольчих ринків / [за ред. О. М. Шпичака]. – К. : ІАЕ УААН, 2000. – 585 с.
8. Комерційна діяльність на ринку товарів та послуг / В.В. Апопій, С.Г. Бабенко, Я.А. Гончарук та ін. — К. : НМЦУкоопспілка, 2002. – 245 с.

Анотація

Здійснюється аналіз раціону харчування сільського населення та оцінка впливу платоспроможного попиту на збалансованість харчування населення.

Ключові слова: калорійність, сільські домогосподарства, міські домогосподарства, платоспроможний попит.

Аннотация

Осуществляется анализ рациона питания сельского населения и оценка влияния платежеспособного спроса на сбалансированность питания населения.

Ключевые слова: калорийность, сельские домохозяйства, городские домохозяйства, платежеспособный спрос.

Annotation

Is performed the analysis of the diet of the rural population and assessment of the impact of effective demand for balanced nutrition.

Key words: calorie content, rural households, city households, solvent demand.